

HEGEDŰS TAMÁS¹

Idősödő társadalmak – a gazdasági kihívások új szintre emelkedtek

A társadalom idősödésének makrogazdasági összefüggései az előrejelzések tükrében

Ageing societies – New levels of economic challenges

Macroeconomic consequences of the ageing of societies in the context of projections

Absztrakt

A társadalmak idősödése és az ebből fakadó gazdasági kihívások évtizedek óta megfigyelt és elemzett folyamatok. A legfrissebb nemzetközi adatok feldolgozását és bemutatását ugyanakkor indokoltta teszi, hogy a korábbi előrejelzések, bár kedvezőtlen képet vetítettek előre, az újabb adatokhoz képest így is túlzottan optimisták voltak. Az időskori eltartottsági ráta romlása miatt a nyugdíjrendszerek pénzügyi fenntarthatósága évtizedek óta szakmai és szakpolitikai viták tárgya, és nagy horderejű döntések is születtek e téren. Kevesebb figyelmet kapott az, hogy az elmúlt években az EU – és az OECD nagy részének – országában a munkaképes korú lakosságnak immár nemcsak az aránya, hanem az abszolút létszáma is csökkenni kezdett, és az előrejelzések szerint ez folytatódni is fog. Mindez tehát nem magyar sajátosság, hanem a fejlett országok, ezen belül az Európai Unió országainak közös problémája, ami alól mi sem vagyunk kivételek. A tanulmány kitér arra is, hogy – a számok tükrében – miért nem jelent megoldást minderre a migráció, még a legkedvezőbb forgatókönyv esetén sem. Egyúttal felhívja arra is a figyelmet, hogy a korfa elöregedése miatt még a születések számának jelentős növekedése is – ami a valódi megoldást jelentené – csak több évtized után állíthatná meg a népesség csökkenését, így az elöregedésből fakadó gazdasági és társadalmi kihívások megválaszolása ez esetben is létkérdésszintű feladat lenne. Akárhogy is, a jövőt formáló gondolkodóknak és döntéshozóknak olyan megoldásokat kell találniuk, amelyek az elöregedett társadalmak keretein belül is működőképesek lehetnek. Ez irányú kész javaslatok megfogalmazása meghaladja jelen tanulmány kereteit, ugyanak-

¹ Közgazdász, biztonságpolitikai szakértő, a Századvég Konjunktúrakutató Zrt. makrogazdasági vezető elemzője.

kor a megoldás kereteinek felvázolásával inspirálóan hathat a szükséges válaszok, szakpolitikai javaslatok kialakításához.

Kulcsszavak: idősödő társadalom, nyugdíjrendszer, eltartottsági ráta, születési ráta, munkaképes korú népesség, migráció

Abstract

The ageing society and its economic challenges have been studied for decades. The analysis and presentation of the latest international data are, however, warranted, because, although earlier projections were quite gloomy, they were still too optimistic compared to more recent figures. Due to the worsening old-age dependency ratio, the financial sustainability of pension systems has been the subject of academic and policy debates for decades. Less attention has been focused on the fact that in recent years, not only the proportion, but also the absolute number of people in the working-age population, has begun to decline in EU member states and most OECD countries, and according to the forecasts, this trend will continue. This is, therefore, not exclusively a Hungarian phenomenon, but a common problem faced by developed countries, including the member states of the EU. The study also points out why migration is not a solution to these problems based on the data, even in the most favorable scenario. At the same time, it draws attention to the fact that even a significant increase in the birth rate could only mitigate the population decline after several decades due to the changes in age composition. Therefore, addressing the economic and social challenges rooted in ageing would remain a vital question in this case as well. Professionals, policy experts, and decision makers must find solutions that can be implemented even within the framework of ageing societies. Developing specific proposals in this area is beyond the scope of this study. However, outlining a general framework for potential solutions can provide assistance in the development of policy recommendations.

Keywords: ageing society, pension system, dependency rate, birth rate, working age population, migration

Bevezetés

Ma már szinte közhely a fejlett országok társadalmainak idősödését emlegetni. Mégis érdemes a számok mélyére nézni, mivel ha maga a tény nem is, az előrejelzett adatok által kirajzolt demográfiai lejtő meredeksége megrázó felfedezés lehet. Az is széles körben elterjedt várakozás, hogy az idősödés – amely folyamat az időskorú népesség növekedésének és az aktív korú korcsoportok zsugorodásának eredménye – kemény kihívásnak teszi ki a szolidaritási alapú, felosztó-kirovó módon működő nyugdíjrendszereket. Kevesebb szó esik ugyanakkor arról, ami ehhez képest újabb jelenség, hogy a munkaképes korúak létszámcsökkenése

már nemcsak a nyugdíjrendszer, hanem önmagában a munkaerőpiac szempontjából is komoly kihívást jelent, így egyre több országnak kell komoly munkaerőhiánnyal szembenéznie. A népesség elöregedése elérkezett ahhoz a mértékhez, ami egyre inkább paradigmaváltást tesz szükségessé a megoldás érdekében.

A sajtóban és a közbeszédben is megjelenő vélekedések ugyanakkor hajlamosak túlzásokba esni. A nyugdíjrendszer „összeomlásával” riogatni nemcsak megalapozatlan, hanem a kihívások bagatellizálásához hasonlóan káros is. Az összeomlás ugyanis drámai hirtelenségű eseményt feltételez, miközben a kihívás tétje fokozatosan nő, egyik évről a másikra viszonylag csekély mértékű változással. Súlyosságát nem a hirtelen változás, hanem a romlás folyamatos jellege, trendszerűsége okozza. Az összeomlás-vízió hasonló bénító hatással lehet a reális helyzetértékelésre, még inkább a megoldási lehetőségek kidolgozására, mintha félvállról vennénk a veszélyeket. A következőkben mellbevágóak lehetnek a bemutatott számok, de ennek célja nem az, hogy letargiába essünk, hanem hogy megvalósítható válaszok felé tereljük a gondolatokat.

A társadalom elöregedéséhez együttesen vezet két egyidejű folyamat: a várható élettartam tartós növekedése és a termékenységi ráták trendszerű csökkenése. A csökkenő gyermekvállalási hajlandóság először a legfiatalabb korcsoportok létszámát apasztja, de ahogy ők belépnek az aktív korba (amit a statisztika 15 vagy 20 éves kortól indít), már a munkaképes korúak létszámát is lejtőre teszi, ami egyben a szülésre alkalmas korú nők táborát is zsugorítja. Mindeközben az idősebb korcsoportok létszáma – amíg a már lecsökkent létszámú gyermek korcsoportok el nem érik az aktív koruk végét – tovább nő, ami miatt az össznépesség csökkenése nem azonnal következik be, de egy ponton megtörténik az átbillenés. Mivel a csökkenő termékenységhez immár a szülőképes korúak létszámcsökkenése is hozzáadódik, a két hatás együttesen tovább gyorsítja azt a folyamatot, mely szerint évről évre kevesebb gyermek születik.

A várható élettartam növekedése a fejlett országok egyik fontos vívmánya. A jelenség több okra vezethető vissza: a történelemben szinte példátlan hosszúságú békeidőszakra, a tudomány, ezen belül az orvostudomány fejlődésére, az egészséges életmód terjedésére, a magasabb iskolázottságra, jobb anyagi körülményekre, nagyobb egzisztenciális

biztonságra. Mindezek eredményeképpen a világ fejlett piacgazdaságait tömörítő OECD² országaiban a 65 éves korban várható további élettartam 1970-től átlagosan 4,7 évvel nőtt, és 2021-re elérte a 19,1 évet.³ A termékenység csökkenése paradox módon szintén a társadalmi-gazdasági fejlettség magasabb szintjével függ össze: a modern kor és a bővülő jólét sok tekintetben átírta a társadalmi értékrendet, megváltoztatta az életmód-preferenciákat, átfogalmazta az életcélokat. De nemcsak ezek a szubjektív tényezők formálták az aktív korosztályok hozzáállását a gyermekvállaláshoz, hanem az olyan objektív nehézségek is, mint a magas lakhatási költségek vagy az elérhető gyermekgondozás szűkössége, ami megnehezíti a dolgozó anyáknak a munka világa és a családi élet közti egyensúly megteremtését.

Mindezek eredményeképpen a legalább 65 éves lakosság aránya az OECD-országokban 1960-tól 20 év alatt átlagosan több mint kétszerezésére nőtt, és 2022-ben elérte a 18 százalékot, ami 2060-ra várhatóan 30 százalékra növekszik.⁴ A 80 éves vagy annál idősebb emberek aránya még ennél is nagyobb ütemben, csaknem két és félszerezésére emelkedhet 2022 és 2060 között.

A népesség idősödése tehát várhatóan tovább gyorsul a következő 25 évben. Az OECD jelentése⁵ szerint a szervezet tagországaiban az időskori eltartottsági ráta – ami azt mutatja, hogy hány 65 éves vagy annál idősebb ember jut 100 aktív korú (az OECD statisztikáiban: 20–64 éves) személyre – 2000-ben még 22 volt az OECD átlagában, ami 2025-ben 33-ra nőtt (vagyis jelenleg 3 aktív korúra jut 1 legalább 65 éves), de 2050-ben már 52 lesz a ráta. Ugyanezen időszakban a növekedés különösen erős, közel 50 pontos lesz Dél-Koreában, de Görögországban, Olaszországban, Lengyelországban, Szlovákiában és Spanyolországban is meghaladhatja a 25 pontot.

Az optimális megoldást nyilván az jelentené, ha sikerülne visszatérni legalább a népesség szinten tartására, amihez sokáig a sokat emlegetett 2,1-es teljes termékenységi arányszámra volt szükség. Látni fogjuk azonban, hogy ma már – a korfa előregedése miatt – a 2,1 is kevés

2 Organisation for Economic Co-operation and Development (Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet), jelenleg 38 ország a tagja.

3 OECD 2025a.

4 Uo.

5 OECD 2025b.

lenne ehhez. Gyakori válasz nyugati véleményformálók és politikusok között, hogy ha másképp nem megy, akkor migrációval kell pótolni a hiányzó munkaerőt. Jelen elemzés a számok erejével mutat rá arra, hogy túl azon, amit a tömeges migráció gazdasági, társadalmi és biztonsági teherként jelent, még a meghirdetett célhoz sem visz közelebb, és legjobb esetben is – ha sikeres a bevándorlók munkaerőpiaci integrációja – csak néhány év haladékot ad a fenntarthatóság szempontjából, de az alapvető trendeket nem változtatja meg. Vagyis minden jel arra mutat, hogy az idősődéssel, a fogyatkozó munkaerővel és a romló el-tartottsági rátákkal belátható időn belül (ebben az évszázadban biztosan) együtt kell élnünk. A megoldást így ezen keretek között kell keresnünk, azzal a fontos megjegyzéssel, hogy már az is hatalmas fegyvertény, ha sikerül lassítani a fogyást és az előregedést. Látni fogjuk, hogy e téren Magyarország az elmúlt 15 évben nemzetközi szinten is jól teljesített.

Jelen elemzés célja elsősorban azoknak a friss népesedési előrejelzéseknek a feldolgozása és szemléletes bemutatása, amelyek kiemelik annak jelentőségét, hogy miért stratégiai fontosságú a népesség előregedéséből fakadó gazdasági kihívásokra megfelelő választ találni, ami akár paradigmaváltáshoz is vezethet. A makrogazdasági összefüggéseket – terjedelmi okokból – összefoglaló jelleggel mutatom be, nem térek ki az ezzel kapcsolatos szakmai vitákra. Nem célja e tanulmánynak, hogy ugyanezzel a lendülettel megoldásokat javasoljon, ugyanakkor a részletes diagnózis és a lehetséges megoldások kereteinek felvázolása inspirálóan hathat a megfelelő válaszok kidolgozásához, a közös gondolkodáshoz.

Az öregedő korfa hatása a gazdaságra

A bevezetésben többször hivatkoztam az OECD *Ageing populations, their fiscal implications and policy responses* című, 2025-ben megjelent tanulmányára.⁶ (A szerzők által használt legtöbb akkoriban friss adat 2022-es.) Ebben a szerzők azt, hogy a fejlett országokban az emberek nemcsak egyre tovább élnek, hanem ezen belül az egészségben leélt

6 OECD 2025a.

évek száma is folyamatosan nő, okkal tekintik napjaink egyik legnagyobb társadalmi vívmányának. Az OECD-n belül a várható élettartam növekedésének átlagosan több mint kétharmadát jó egészségi állapot jellemzi, ami lehetővé teszi, hogy az idősödő emberek aktívak maradjanak, és tovább maradjanak a munka világában, éljenek társadalmi és közösségi életet, biztosítva maguknak az önálló életvitel lehetőségét.

A folyamat számos pozitívummal is jár. Kutatások szerint⁷ empirikusan bizonyítható, hogy a népesség idősödése és az ezzel járó munkaerőhiány felgyorsíthatja a munkaerő-megtakarítást lehetővé tevő automatizálási technológiák alkalmazását, ami kedvező hatással lehet a termelékenységre. Erre pont a két leggyorsabban öregedő, iparilag kiemelten fejlett ország, Dél-Korea és Japán a jó példa, ahol a robotikát az idősödésből fakadó problémák megoldásának egyik főcsapásirányának is tekintik.

Mindezzel együtt is igaz, hogy a népesség öregedése komoly kihívást jelent a gazdaság több területén, mindenekelőtt az államháztartásban, ami a fejlett piacgazdaságokban rendkívüli nyomásnak lesz kitéve a következő évtizedekben. Az állami kiadások nemcsak a nyugdíjak kifizetésében, hanem az egészségügyi ellátás és a tartós ápolás biztosításában is évről évre növekedni fognak, egyre nagyobb részt hasítva ki a megtermelt GDP-ből. Az említett OECD-tanulmány⁸ szerint amennyiben a kormányzatok nem ellensúlyozzák megfelelő szakpolitikai intézkedésekkel a növekvő kiadási szükségleteket, a jellemzően már most is magas államadósság az OECD-országok átlagában 2060-ra elérheti akár a GDP 230 (!) százalékát is.

A költségvetési hatásokon kívül a továbbiakban bemutatom az idősödés munkaerőpiacra gyakorolt hatását, ami viszonylag egyértelmű, valamint a termelékenységre gyakorolt hatást, ami azonban már több vitára is okot adhat.

7 Uo.

8 Uo.

Munkaerőpiac

A munkaerőpiaci hatás viszonylag frissebb jelenség, mint a nyugdíjrendszerbeli. Ez utóbbi ugyanis már akkor is érezte hatását, amikor még viszonylag stabil volt a munkaképes korúak száma, így az idősödésből fakadó problémák elsősorban a nyugdíjrendszer finanszírozhatóságára korlátozódtak. Erre az időszakra jellemző volt, hogy az élet-tartam növekedése miatt egyre több nyugdíjas járulékának a fedezetét kell az aktív korúaknak biztosítani, de mivel az ő létszámuk stabil vagy akár enyhén növekvő volt, a munka világát legfeljebb a járulékok esetleges növekedése érintette. Napjainkra azonban a gyermekszületek korábban kezdődött csökkenésének hatása elérte a munkaképes korú korosztályt is, mivel akik a csökkenő pálya mentén születtek, azok elérték a felnőttkort. Vagyis most már nemcsak arányukban fogyatkoztak meg az aktív korúak, hanem abszolút számban is.

A zsugorodó munkaerő-kínálat sok országban egyben azt is jelenti: minimálisra csökkent a munkaerő-tartalék. Ennek egyik utolsó szegmensét ugyanakkor éppen az idősödő korúak jelenthetik. Bár van néhány fejlett ország, amelyekben az idősebb korúak foglalkoztatottsága közelíti a középkorúakét, a legtöbb országban azért ez nem jellemző. Ennek oka sokrétű lehet. Fakadhat az egészségi állapot megromlásából, vagy akár az e téren nagyvonalú nyugdíjrendszerek által biztosított korhatár előtti nyugdíjazásból. Tény, ami tény: a munkaerőpiacról való kivonulás tényleges életkora a legtöbb OECD-országban lejjebb van, mint a törvény által előírt nyugdíjkorhatár, akár jelentős mértékben is. Ezt részben az is magyarázza, hogy amikor a munkanélküliség jelentette az elsődleges problémát, a korai nyugdíjazás a munkaerőpiaci feszültségek oldásának eszköze is lehetett. Ennek köszönhető, hogy már bőven a nyugdíjkorhatár előtt, 55 év felett látványosan alacsonyabb volt a foglalkoztatottsági arány, mint a 20–55 éves korosztályban.

A munkaerő-kínálat idősödése, majd fogyása azonban új helyzetet teremtett a munka világában, és tisztán piaci alapon is elkezdődött az idősödő korúak nagyobb mértékű foglalkoztatottsága (Magyarországon is). Néhány élenjáró országot – mint Új-Zéland vagy Izland – leszámítva a foglalkoztatási rés ennek ellenére is megmaradt. Ezért is szorgalmazza az OECD azt a szemléletváltást, ami az idősödő korúak nagyobb

mértékű munkaerőpiaci részvételét szorgalmazza.⁹ A szervezet számításai szerint az idősebb munkavállalók szélesebb körű bevonása jelentős mértékben gyorsítaná a gazdasági növekedést, míg annak elmaradása önmagában is súlyos visszaesést okozna a demográfiai változások, a ma aktív korúnak tekintett korosztály létszámának csökkenése miatt.¹⁰ A jelentés szerint amennyiben nem változnak a korosztályos foglalkoztatottsági arányok, 2050-ig az egy főre jutó GDP az OECD átlagában 10, Magyarország esetében 14 százalékkal csökkenne. Amennyiben viszont minden ország elérné a ma élenjáró országokat az időskorúak foglalkoztatásában, az jelentős fordulatot eredményezne: csökkenés helyett az OECD-átlagában 19, Magyarország esetében 28 százalékos növekedést eredményezne.

Nyugdíjrendszerek, költségvetés

A nyugdíjrendszerek nagymértékben különböznek egymástól az OECD országaiban. A magánbiztosítások és a tőkefedezeti rendszerek fokozatosan hasítanak ki egyre nagyobb részt az időskori ellátások finanszírozásából, ugyanakkor továbbra is a felosztó-kirovó alapon működő állami – járulékból vagy adóból finanszírozott – pillérnek van és várhatóan marad is messze a legnagyobb súlya. A nyugdíjcélú közpénzkiadások jellemzően a legnagyobb tételt jelentik a fejlett országok államháztartásában, ami a népesség idősödése miatt a jövőben tovább fog nőni.

Az állami nyugdíjkiadások 2022-ben az OECD országaiban átlagosan az államháztartási kiadások körülbelül 18 százalékát tették ki, ami a GDP 8,2 százalékának felelt meg.¹¹ Ez 2000 óta átlagosan a GDP 1,3 százalékaival egyenlő éves növekedést jelentett.

Az, hogy a nyugdíjkiadások mekkora terhet jelentenek az államháztartásban, ma és a jövőben is a nyugdíjba vonulás korhatárától és a nyugellátások kalkulációjától (helyettesítési ráta) függ, ennek finanszírozhatósága pedig a járulékok vagy adók formájában beszedett hoz-

9 OECD 2020.

10 Hegedűs 2025a.

11 OECD 2025a.

zárulások mértékétől. Minden jelenlegi feltétel változatlanságát vélelmezve, a mai szinten rögzített korhatárokkal és helyettesítési rátákkal a nyugdíjkiadások 2022 és 2060 között átlagosan 2 százalékponttal, a GDP 10,3 százalékára emelkedhetnek az OECD-n belül.

A kiadások növekedésének elsődleges oka a folyamatosan növekvő élettartam, ami – változatlan nyugdíjkorhatárok mellett – hasonló mértékben emeli meg a nyugdíjasként töltött évek számát is. A nyugdíjkorhatár emelése ezért folyamatos és általános trend az OECD országokban. Ez legtöbbször akkor történik meg, amikor kritikussá válik a nyugdíjkassza finanszírozhatósága, jellemzően egy általános gazdasági és költségvetési válság idején, egyes országokban komoly társadalmi feszültségeket és tiltakozást váltva ki.

Újszerű gyakorlatot jelent több országban az, hogy eseti döntések helyett a nyugdíjba vonulás korhatárát jogszabályban rögzítik a várható élettartam növekedéséhez, egyfajta automatizmust vezetve be ezzel. Az OECD 38 országából eddig 9-ben döntöttek így: Dániában, Észtországban, Finnországban, Görögországban, Hollandiában, Olaszországban, Portugáliában, Svédországban és Szlovákiában.¹² Van, ahol az összekapcsolás egy az egyben történt (mint a dán, észt vagy olasz gyakorlatban), vagyis amennyivel nő a várható élettartam, ugyanannyival emelkedik a korhatár is. Ez a megoldás – átlagosan – a nyugdíjasként eltöltött évek számát rögzíti. Mások (mint a hollandok, portugálok vagy svédek) a „kétharmados” szabályt követik, mely szerint amennyivel nő a várható élettartam, annak kétharmadával emelkedik a korhatár. Mivel a felnőtt életkorban az aktív és a nyugdíjas évek aránya hozzávetőlegesen kettő az egyhez, ez a megoldás a nyugdíjas évek arányát rögzíti az aktív életszakaszhoz képest. A várható élettartamhoz kötés nagy előnye, hogy az ezzel kapcsolatos vitákat egyszer kell csak lefolytatni, és az első korhatáremelésekre csak évekkel később kerül sor. Radikális változás helyett fokozatos alkalmazkodást jelent: az OECD-n belül átlagosan körülbelül 8-10 évente emelkedne ilyen módon a korhatár. A megoldás nemcsak a nyugdíjas évek hosszát vagy arányát stabilizálja, hanem ezzel együtt kiterjeszti a munkával töltött évek időtartamát is, ami egyrészt a nyugdíjrendszerek pénzügyi fenntarthatóságát erősíti, másrészt a krónikus munkaerőhiány okozta feszültséget is enyhíti.

12 OECD 2025b.

A népesség idősödése ugyanakkor nemcsak a nyugdíjkiadások emelkedése miatt terheli növekvő mértékben az államkasszát, hanem az egészségügyi kiadások növekedése révén is. Az OECD jelentése szerint az egészségügyi közpénzráfordítás az elmúlt évtizedekben folyamatosan nőtt: míg 2000-ben az OECD átlagában a GDP körülbelül 5 százalékát tette ki, addig 2022-ben már átlagosan a 6,5 százalékát. Ez a trend várhatóan folytatódni fog. A kiadások növekedésének több oka is van (beleértve a tudomány fejlődését is, ami egyre több betegségre tud gyógymódot nyújtani, jellemzően drága kezelésekkkel), de köztük van az is, hogy idősebb korban több egészségügyi ellátásra szorulunk, az életkor előrehaladtával egyre inkább. Az OECD hivatkozott jelentése¹³ szerint az egészségügyi ellátásra fordított közkiadások változatlan feltételek mellett 2060-ra elérhetik – átlagosan – a GDP 9 százalékát. Kulcskérdést jelent ezért, hogy a megnövekedett élettartam egyben az egészségben eltöltött évek számát is növelje, vagyis az idősödés az egészség minél nagyobb mértékű megőrzése mellett történjen.

Egy harmadik nagy területet jelent a tartós ápolás (*long-term care, LTC*) költségeinek növekedése, ami az OECD átlagában 2000 és 2022 között mintegy megduplázódott a GDP arányában.¹⁴ Az LTC nemcsak az időskori ápolásra terjed ki, de növekedése szorosan összefügg az idősödéssel, mivel idősebb korban nagymértékben megnő az erre való rászorultság. Az OECD kutatóinak számításai szerint az LTC-re fordított közkiadások 2040-re elérhetik a GDP 2,3 százalékát az OECD átlagában, ami évente 4,1 százalékos reálérték-növekedést jelent. A növekménynek körülbelül 40 százaléka vezethető vissza közvetlenül az idősödésre. Ugyanakkor – visszautalva az előző pontra – egy másik jelentős magyarázó tényező is szorosan összefügg ezzel, ez pedig a nők várhatóan növekvő munkaerőpiaci részvétele. Azokban a családokban ugyanis, ahol legalább egy családtag tartós ápolásra szorul, jellemzően a feleség marad otthon ápolni, lemondva ezzel a munkahelyi munkavégzésről. Az általános munkaerőhiány azonban szükségessé teheti az ő munkaerőpiaci bevonásukat is, aminek elengedhetetlen feltétele, hogy bővüljenek a tartós ápolás, ezen belül az idősgondozás intézményes keretei.

13 OECD 2025a.

14 Uo.

Termelékenység, versenyképesség

A munkaerőpiaci kínálat szűkülése, az eltartottsági ráta emelkedése és a nyugdíjkiadások növekedése magától értetődően következik a népesség öregedéséből. Kevésbé egyértelmű ugyanakkor a termelékenységre gyakorolt hatás, emiatt az e tárgyban kialakított értékelések gyakran egymásnak ellentmondóak. Az OECD többször idézett jelentése¹⁵ szerint vállalati szinten kedvezően hat a termelékenységre az idősebb munkavállalók felhalmozott tapasztalatainak megosztása, ahogy a vezetésben és mentorálásban betöltött szerepük is. Ezzel szemben fékezőleg hathat, hogy az életkor előrehaladtával bizonyos képességek, készségek megkophatnak, és csökkenhet a motiváció új képességek elsajátítására is. A jelentés szerint az idősödés az innováció és a vállalkozószellem visszaesését is eredményezheti, ahogy a munkahelyváltások ritkábbá válását is. Pozitívan hathat a termelékenységre az a korábban már említett hatás, hogy munkaerő-kínálat idősödésből fakadó szűkülése ösztönzően hathat az automatizációra, digitalizációra és robotizációra és minden olyan korszerű technológia alkalmazására, amellyel munkaerőt lehet kiváltani.

Az OECD egy másik jelentése¹⁶ a kritikus véleményekkel szemben azt emeli ki, hogy az idősebb munkavállalók nemcsak tapasztalatukkal és tudásukkal növelhetik a termelékenységet, hanem azzal is, hogy a fiatalabb és az idősebb munkavállalók eltérő készségei és erősségei komplementer hatást gyakorolhatnak, így ezen keresztül is növelik a teljesítményt, javítva a vállalatok növekedési képességét. Emiatt az a kérdés, hogy egy vállalat fiatalokat vagy idősebbeket foglalkoztasson inkább, nem zéró összegű játszmát jelent, mivel a javuló szervezeti teljesítmény újabb munkakörök létesítésére ad lehetőséget, sőt, szükségessé is teszi azokat. Az életkori diverzitás erősítése ezért a jelentés szerint kedvezően hat a teljesítményre és a termelékenységre is.

15 OECD 2025a.

16 OECD 2020.

Demográfiai jövőkép a népesedési előrejelzések alapján

Általános áttekintés

A fejlett országok, így az Európai Unió 27 jelenlegi tagjának (a továbbiakban: EU27) közös jellemzője a népesség fogyása és a társadalom elöregedése. A népesség annak ellenére zsugorodik, hogy a várható és a megélt életkor is folyamatosan emelkedik, mivel a születések száma a halálozásoknál nagyobb ütemben csökken. A csökkenő születésszám mögött az alapvető és eredendő ok az alacsonyabb gyermekvállalási hajlandóság, aminek hatásához ma már – értelemszerűen 20-30-40 éves fáziseltolódással – immár a szülőképes korú nők korcsoportjának gyorsuló ütemű zsugorodása is hozzáadódik.

Ez utóbbi meghatározó jelentőségére nézzünk egy konkrét példát. Magyarországon 2024-ben 333 ezerrel volt kisebb a 20–39 éves nők létszáma, mint 2010-ben,¹⁷ ami 23 százalékos zsugorodást jelent. (A statisztika szülőképes korúnak a 15 és 49 év közötti nőket tekinti, ugyanakkor a születések hozzávetőlegesen 90 százaléka a 20–39 éves korcsoportban történik.) Számításaim szerint ha 2024-ben ugyanazok lettek volna a korcsoportlétszámok (ötéves bontásban), mint 2010-ben, akkor a 2024-es korcsoportos termékenységi arányok mellett – vagyis a tavalyi gyermekvállalási hajlandósággal számolva – közel harmadával (29,3 százalékkal) több gyermek született volna, 77,5 ezer helyett 100 ezernél is több.

A korcsoportlétszámok drámai mértékű változása miatt a bűvös 2,1-es TTA (teljes termékenységi arányszám) is mítosszá vált. Bár a közvélekedésben meggyökeresedett az a korábban igaz nézet, hogy ennyi kell a népesség szinten tartásához, ez ma már nem így van. Gyorgyovich Miklós, a Századvég kutatójának modellszámításai szerint¹⁸ még ha az évtized végére el is érnénk a 2,1-es mutatót, a korfa elöregedése miatt Magyarország népessége akkor is közel 60 évig fogyna.

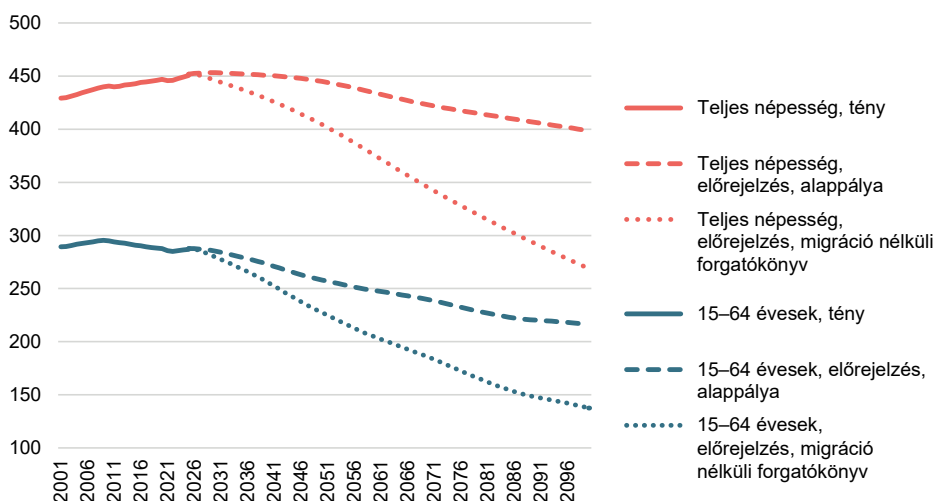
¹⁷ Évközepi értékek

¹⁸ Gyorgyovich 2025.

A népesség számának alakulását tehát elsődlegesen a születések és a halálozások száma befolyásolja, de szerepet játszik benne – nemzetközi viszonylatban jelentős súllyal – egy harmadik tényező, a nettó migráció, a bevándorlás és a kivándorlás egyenlege is. Európában ez is hozzájárult ahhoz, hogy a népesség csökkenése nem kezdődött el már korábban. Az alábbi, 1. számú ábrán láthatjuk, hogy – az EU27 egészét nézve – az elmúlt éveket még enyhe növekedés jellemezte, de éppen elérkeztünk a fordulóponthoz.

Mivel a migráció alapvető mértékben befolyásolja a népességszámot, az Eurostat is többféle forgatókönyv szerint végzi előrejelzési számításait. Ezek közül a továbbiakban kettőt fogok egymás mellett említve elemezni: a legvalószínűbbnek tartott forgatókönyvet (alappálya), amit a születések száma, a várható élettartam és a nettó migráció határoz meg, valamint a „zéró migráció” szerinti forgatókönyvet is. Ez utóbbi politikai realitása az EU viszonylatában nyilván nem valós, mégis érdekes, mert ez mutatja meg, hogy önmagában a jelenlegi népesség születési és halálozási adataiból mi következne. Mivel a tényadatok és a prognózisok külön adattáblákon találhatóak, az ábrázolhatóság érdekében egy adatállományban összesítettem ezeket.

1. ábra: Az EU27 népességének alakulása (millió fő)

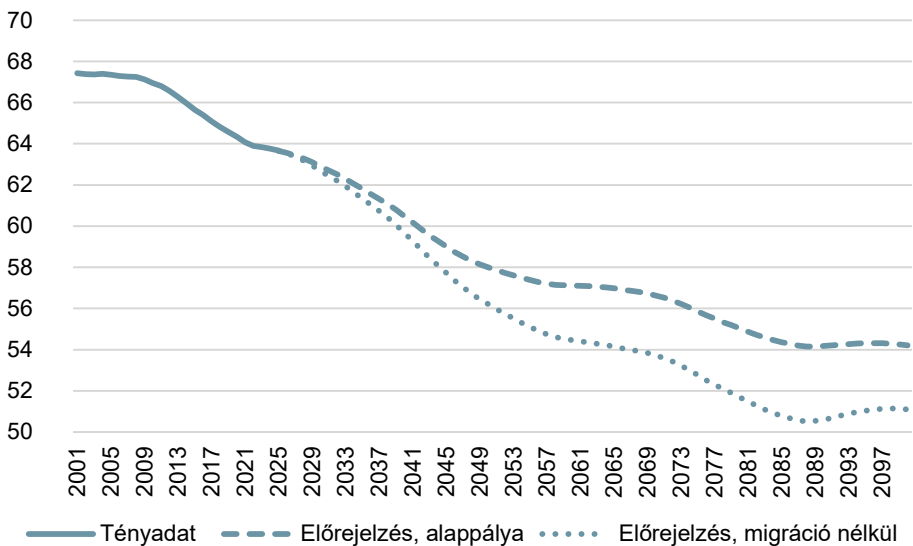

Forrás: Eurostat, a szerző szerkesztése

Látható, hogy a migráció nélkül számított pálya drámai zuhanórepülést vetít előre: a század végére 2025-höz képest mintegy 40 százalékos lenne a népességcsökkenés, amit a várakozások szerint a migráció 12 százalékos fogyásra mérsékelne. Még drámaibb a zsugorodás a munkaképes korúak között: itt migráció nélkül 52 százalékkal esne a korcsoport létszáma (vagyis az EU27 átlagában kevesebb mint felére zuhanna), de még migrációval együtt is 25 százalékos lenne a fogyatkozás.

Abból, hogy a 15–64 évesek létszáma nagyobb mértékben csökken, mint a teljes népességé, az is következik, hogy még a fogyatkozó népességben belül is csökken a relatív súlyuk. Mivel a munkaképes korúakra hárul az a feladat, hogy megteremtsék a gyermekek és az idős emberek ellátásának anyagi feltételeit, ez a folyamat különösen kritikus a jövőre nézve. Az alábbi ábrán láthatjuk, hogy az arányromlás a 2010-es években már markánsan jelentkezett az EU27 átlagában (országoként jelentősen eltérő mértékben, ahogy azt látni fogjuk a következő alfejezetekben), az ütem azonban tovább fog gyorsulni a következő évtizedekben.

2. ábra: A 15–64 évesek aránya a teljes lakossághoz képest, az EU27 átlagában (%)

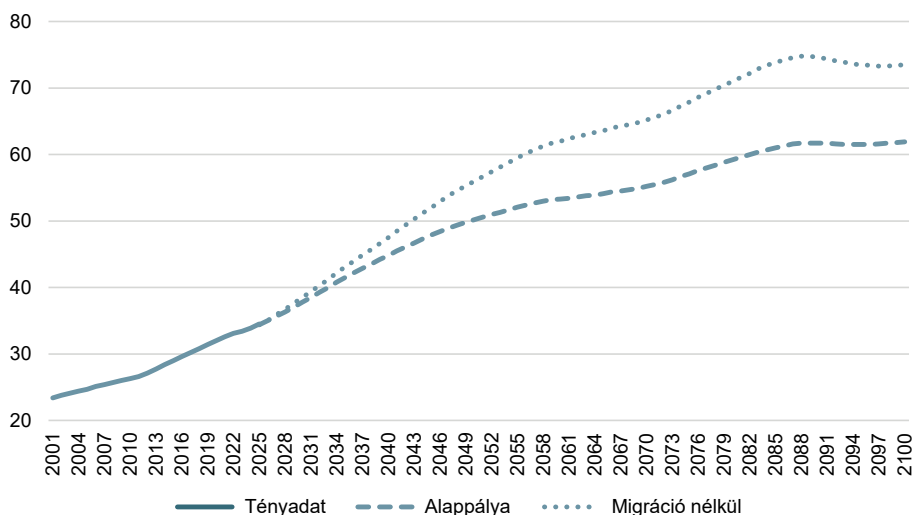

Forrás: Eurostat, a szerző szerkesztése

A munkaképes korúnak tekintett népesség aránya 2001-ben még meghaladta a kétharmadot (67,4 százalék), ami 2025-re 63,7 százalékra csökkent. A 60 százalékot migráció nélkül 2039-ben érnék el, de migrációval együtt is csak három évvel tolódna ez odébb – vagyis a fősodratú vélekedésekkel ellentétben az aktív korúak arányára a migráció csekély hatást gyakorol. Hasonló képet mutat az is, hogy az évszázad végére migráció nélkül 51,1 százalékos, de azzal együtt is csak 54,2 százalék lenne az arány. Vagyis eljutunk oda, hogy míg a század elején hozzávetőlegesen 2 aktív korúra jutott 1 kiskorú vagy idősorú, addigra 2100-ra az arány közel 1 az 1-hez lesz, kismértékben függve csupán a migráció hatásától.

Szorosan összefügg ezzel egy másik mutató, az időskori eltartottsági ráta alakulása is, ami azt mutatja meg, hogy 100 aktív korúra (ami az Eurostatnál a 15–64 éves, az OECD-nél a 20–64 éves korcsoport) hány legalább 65 éves korú jut. Ez az arány alapvető fontosságú a nyugdíjrendszerek fenntarthatósága szempontjából. A 25-ös mutató azt jelenti, hogy 4 aktív korúnak kell 1 nyugdíjas korú nyugellátását fedeznie. Ha a ráta 33,3, akkor 3-ra, ha 50, akkor már 2-re hárul ugyanez a teher.

3. ábra: Az időskori eltartottsági ráta alakulása az EU27 átlagában

Forrás: Eurostat, a szerző szerkesztése

Látható, hogy 2001-ben a ráta még 25 alatt volt (23,4), de az arány már 2006-ban magasabb volt ennél. Az egyharmados mértéket az EU27 átlagában 2023-ban haladtuk meg. A mutató várható értéke migráció nélkül számolva 2043-ban éri el az 50-et, míg migrációval együtt (alappálya) 2050-ben, vagyis a nettó bevándorlás hatása mindössze 7 év haladékot jelent. Az alappályán 2100-ban 62 lenne a mutató, amit migráció nélkül 2060-ban haladnánk meg. Utóbbi pályán az évszázad végére a mutató elérné a 73-at, vagyis közelítené a háromnegyedet. Látható ugyanakkor, hogy a ráta értékének romlása a 2080-as években várhatóan megáll, aminek oka, hogy a korábban megcsappant létszámú munkaképes korú korosztály idővel belép a nyugdíjas korúak közé. A ráta tehát stabilizálódhat ugyan, de rendkívül magas szinten, és a ma-inál jóval alacsonyabb népességszám mellett.

Megfigyelhető tehát, hogy az alacsony születésszámból fakadó népességcsökkenésben – minden ezzel ellentétes politikai üzenettel ellentétben – a migráció sem okoz fordulatot. Mindössze annyi történik, hogy az előregedés folyamatának mérőföldköveit néhány évvel odébb tolja, vagyis ennyi késéssel szembesülünk ugyanazzal, mint ami „zéró migráció” mellett lenne. Ha tehát valaki a migrációtól reméli a népességfogyás és az előregedés megállítását, annak tisztában kell lennie azzal, hogy ezt csak még a jelenlegihez képest is lényegesen nagyobb mértékű, és ami fontos: folyamatos bevándorlással lehetne elérni, annak összes következményével együtt. Ezt nemcsak a matematika magyarázza, hanem az a hosszú távú és széles körű tapasztalat is, mely szerint a bevándoroltak a társadalomba való beilleszkedésük után hasonló termékenységi mintázatot vesznek fel, mint ami a befogadó országra jellemző. Így két lehetőség marad: vagy folytatódik, ha némi eltolódással is, a korfa öregedése, vagy olyan mértékű, a 21. században is folytatódó tömeges migráció következik, ami már szinte totális népességcserét eredményezne.

Az Eurostat előrejelzéseiből országonként levonható tanulságok

Az előző pontban bemutatam néhány fontos mutató várható alakulását az EU27 átlagában. Érdekes azonban megvizsgálni ezeket országok vagy országcsoportok szerinti bontásban is. E pontban is az előbb már alkalmazott két forgatókönyvet vetettem össze:

- „Baseline” (alappálya): az Eurostat által legvalószínűbbnek tartott születési, halálozási és migrációs adatokból számolt előrevetítés.
- „No migration”: be- és kivándorlás nélkül számolt pálya a valószínűsített születési és halálozási adatokból.

A vizsgált országokat az Európai Gazdasági Térség (EGT) tagjai jelentik,¹⁹ vagyis az EU27 és az EFTA 4-ből 3 tagállama, összesen 30 ország. A rangsorokat összeállítottam országonként is, ugyanakkor a megfigyelt dinamikák és hasonló jellemzők alapján 4 országcsoportot is kialakítottam elemzés céljából. A 30 országot 4 országcsoportra bontottam:

- Az „északi modell” országai (Észak-Európa), ideértve Dániát, Finnországot, Izlandot, Norvégiát és Svédországot.
- A mediterrán országok (Dél-Európa), úgymint Ciprus, Görögország, Málta, Olaszország, Portugália és Spanyolország.
- A többi régi (2004 előtti) tagállam (Centrum-Európa), vagyis Ausztria, Belgium, Franciaország, Hollandia, Írország,²⁰ Luxemburg, Németország és Svájc.
- A 2004 utáni új tagok, a volt szocialista országok (Kelet-Közép-Európa), a „rendszerült” államok (R11): Bulgária, Csehország, Észtország, Horvátország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Románia, Szlovákia és Szlovénia.

Az északi, illetve déli országok kiemelését – közös szociokulturális vonásaik mellett – az átlagoshoz képest jellemzően kedvezőbb, illetve kedvezőtlenebb mutatóik, az „újakét” pedig közös történelmi közelmúltjuk és sok tekintetben hasonló adottságai indokolják.

¹⁹ Lichtenstein kivételével, annak atipikus jellege és csekély mérete miatt.

²⁰ Földrajzilag Írország ugyan nem a centrumhoz, hanem az északi régióhoz tartozna, azonban népesedési mutatói sokkal közelebb állnak az előbbi országcsoporthoz, és egyébként sem sorolható be az „északi modell” országai közé.

A teljes népesség létszámának alakulása

Mint láthattuk korábban, a népesség gyarapodását vagy csökkenését három tényező határozza meg:

- születések száma,
- halálozások száma,
- migrációs egyenleg.

Az Eurostat az alappályát a valószínűsített migrációs adatokkal együtt számolja. Ha azonban arra vagyunk kíváncsiak, mi következhet a jelenlegi népesség születési és halálozási adatokból, akkor érdemes megnéznünk a migrációs hatástól megtisztított számokat is. Emellett szól az is, hogy míg a születési és halálozási adatokra jól illeszthető egy jövőbe mutató trend, a migrációra jóval kevésbé, mivel azt a külső körülmények (pl. nemzetközi válságok) és aktuális politikai döntések is nagymértékben befolyásolhatják.

A vizsgált országcsoportok adatait a 4. ábrán foglaltam össze. A prognosztizált változások eltérése figyelemre méltó. Bár minden esetben népességfogyás látszik, ez Észak-Európában a legalacsonyabb, bár migráció nélkül számolva még így is 31 százalékos csökkenést jelent 2100-ig. A másik végponton álló Dél-Európában viszont a század végére a fogyás mértéke – migráció nélkül – meghaladná az 52 százalékot, vagyis a lakosság megfeleződne. Az előrejelzett migráció persze átalakítja a képet. Eszerint Dél-Európa „csak” 14 százalékot veszítene (utolsó helyre ez esetben térségünk kerül), míg Észak-Európa 4,5 százalékkal még gyarapodhat is. Kelet-Közép-Európa csökkenése 2100-ig 43, illetve 26 százalék lenne. Az EU egésze szintjén 40,5 illetve 12 százalékos fogyás várható.

Összevetve a migráció nélkül számított előrejelzéseket az Eurostat által valószínűsített migráció alapján felrajzolt alappálya adataival, meghatározható az a többletmigráció, akik – az alappálya szerint – a már itt élők és utódaik mellé érkeznének. Az EU27 esetében ez azt jelenti, hogy 2100-ban az előrejelzett népesség 32-33 százaléka lesz olyan, aki – vagy akinek felmenői – 2025 után érkezik. Ugyanez az érték Dél-Európában 44, Kelet-Közép-Európában 22-23 százalék lenne az előrejelzés szerint. Az ekkor majd itt élő migrációs háttérű lakosság ennek, valamint a már ma is itt élő bevándoroltaknak az összege lesz, vagyis a kép a fent látottnál is erőteljesebb lakosságcserét vetít előre.

4. ábra: A teljes népesség alakulása a vizsgált országcsoportokban

Millió fő	2025	Migráció nélkül, millió fő	2050
EU27	451,8	EU27	404,5
Centrum-Európa	206,8	Centrum-Európa	191,3
Észak-Európa	28,2	Észak-Európa	26,8
Dél-Európa	130,8	Dél-Európa	113,4
Kelet-Közép-Európa	101,1	Kelet-Közép-Európa	87,3

Millió fő	2025	Alappálya, millió fő	2050
EU27	451,8	EU27	445,0
Centrum-Európa	206,8	Centrum-Európa	210,0
Észak-Európa	28,2	Észak-Európa	30,0
Dél-Európa	130,8	Dél-Európa	131,3
Kelet-Közép-Európa	101,1	Kelet-Közép-Európa	90,6

Migráció nélkül, millió fő	2075	Migráció nélkül, millió fő	2100
EU27	330,9	EU27	268,9
Centrum-Európa	164,3	Centrum-Európa	138,8
Észak-Európa	23,4	Észak-Európa	19,5
Dél-Európa	84,6	Dél-Európa	62,5
Kelet-Közép-Európa	70,7	Kelet-Közép-Európa	57,9

Alappálya, millió fő	2075	Alappálya, millió fő	2100
EU27	418,4	EU27	398,8
Centrum-Európa	205,2	Centrum-Európa	199,6
Észak-Európa	30,2	Észak-Európa	29,5
Dél-Európa	120,1	Dél-Európa	112,2
Kelet-Közép-Európa	80,3	Kelet-Közép-Európa	74,8

Változások 2025-höz képest

Változás migráció nélkül	2050
Észak-Európa	-4,9%
Centrum-Európa	-7,5%
EU27	-10,5%
Dél-Európa	-13,3%
Kelet-Közép-Európa	-13,6%

Változás migráció nélkül	2075
Észak-Európa	-16,9%
Centrum-Európa	-20,5%
EU27	-26,8%
Kelet-Közép-Európa	-30,1%
Dél-Európa	-35,3%

Változás migráció nélkül	2100
Észak-Európa	-31,0%
Centrum-Európa	-32,9%
EU27	-40,5%
Kelet-Közép-Európa	-42,7%
Dél-Európa	-52,2%

Változás, alappálya	2050
Észak-Európa	6,3%
Centrum-Európa	1,6%
Dél-Európa	0,5%
EU27	-1,5%
Kelet-Közép-Európa	-10,4%

Változás, alappálya	2075
Észak-Európa	7,3%
Centrum-Európa	-0,8%
EU27	-7,4%
Dél-Európa	-8,2%
Kelet-Közép-Európa	-20,6%

Változás, alappálya	2100
Észak-Európa	4,5%
Centrum-Európa	-3,5%
EU27	-11,7%
Dél-Európa	-14,2%
Kelet-Közép-Európa	-26,0%

Forrás: Eurostat, a szerző számításai

Országokénti bontásban tekintve a 2025. évhez képest viszonyított, migráció nélkül számított változás mértékét és az e szerinti sorrendet, megállapítható, hogy a várható népességcsökkenés egész Európában erőteljes lesz. Ezen belül Magyarországon – mára már, kitörve a sereghajtók közül – közepesen kedvezőtlenek a kilátások, az EU-átlag közelében (2100-ra 42 százalékos népességfogyással). A déli országok viszont egyre határozottabban foglalják el a tabella végét, ami nem meglepő annak tükrében, hogy termékenységi adataik jó ideje az utolsók között vannak Európában. Meglepő módon csúszik le Finnország is a sereghajtók közé, miközben a többi északi állam – Írország és Franciaország mellett – az élvonalban található. Azonban az élmezőny is annyit jelent, hogy e két országban (a 2. és 3. helyen) 20, a 6-7-8. helyen Belgiumnak, Norvégiának és Hollandiának 30-32 százalékkal csökkenne a népessége. (A két érték között helyezkedik el Dánia és Svédország, az élen pedig Izland). Görögország, Spanyolország, Litvánia, Olaszország és Málta népességvesztése meghaladná az 50 százalékot, de Lengyelországé is közelítene hozzá.

Külön érdemes volna összevetni ezeket az előrejelzéseket a 2010 körül megjelentekkel. Tekintve, hogy akkor Magyarország tartósan az EU legrosszabb termékenységi rátájával rendelkezett, biztosra vehetjük, hogy akkoriban a kilátások is a sor vége felé jelölték ki a helyünket. (A következő pontban az OECD hasonló, immár archív előrejelzéseit mutatom be, amelyek igazolják: lényegesen előrébb állunk az előrejelzésekben, mint másfél évtizeddel korábban.) Az EU-átlagban is 40 százalékos népességfogyásnál persze realisabb forgatókönyv az, hogy ezt a népesedési vákuumot a migráció tölti majd be, amit jelez az is, hogy az alappálya szerint (amely forgatókönyv a migrációval is számol) jóval kisebb lesz a csökkenés, ami azonban gyakorlatilag lakosságcserét jelent.

A migrációval számoló forgatókönyvben jól látszik, amihez hasonlót a régiók szerint aggregált számok is mutatnak: Dél-Európa és Kelet-Közép-Európa nagyrészt helyet cserélt. Ez egyrészt abból fakadhat, hogy a déli országok népszerűbb bevándorlási célpontok (és Afrika felől könnyebben is elérhető), másrészt ezekben a migrációs számokban az EU-n belüli mozgások is benne vannak. Fontos kiemelni, hogy minél nagyobb a rés a migrációval és az anélkül számolt adatok között, annál nagyobb a népességcsere mértéke is.

A munkaképes korú népesség létszámának alakulása

A munkaképes korú lakosság – ami az Eurostat rendszerében a 15–64 éves népességet jelenti – várhatóan a teljes népesség létszámához képest is drámaian zsugorodik. (Miközben a 65 év fölötti népesség pár évtizedig még növekszik, majd szintén csökkenni kezd, a 15 év alattiak létszámában folyamatos a zuhanás.) Migráció nélkül a dél-európai országok munkaképes korú lakossága 2100-ig közel 65 (!) százalékkal csökkenne (de térségünkben is 53, az EU egészében 52 százalékkal). Az, hogy migrációval együtt „csak” 30 százalékos csökkenéssel számolnak, azt jelenti, hogy az Eurostat 30 milliós helyett 59 milliós munkaképes korúval számol Dél-Európában (ami 2025-ben még 84,4 millió fő volt), vagyis a munkaerő-állomány mintegy fele 2025 után érkező migráns lehet az előrejelzés szerint. Az arány Közép-Kelet-Európában ennek csak a fele lenne, de így is meghaladná a 25 százalékot.

Országok szerinti bontásban hasonló képet láthatunk, mint a teljes népességnél, a fogyás azonban még meredekebb. Migráció nélkül számolva Magyarországon az EU-átlaghoz hasonló arányban, 51,6 százalékkal csökkenne a munkaképes korú lakosság, de például Lengyelországban 60 százalékkal (a térség átlagát elsősorban a lengyelek húzzák le). De még a dobogós franciák, izlandiak és írek körében is 31–36 százalékos lenne a csökkenés, míg az utánuk következő Dánia, Svédország és Belgium esetében is meghaladná a 40 százalékot.

Migrációval számolva az EU egészének vesztesége a munkaképes korúak között „csak” 25 százalékos, míg Magyarországon egyharmados lenne. Lengyelország az utolsó előtti helyre kerül ebben a rangsorban (43 százalékkal), mivel a déli országokban nagyarányú bevándorlással számolnak, így Málta a 30. helyről a 3-ra, Spanyolország a 29-ről a 13. helyre ugrana előre. (Olaszország és Görögország így is a sereghajtók között marad.) Térségünk ebben az előrejelzésben hátrébb sorolódik, a viszonylag alacsonyabb nettó migráció miatt.

Az időskori eltartottsági ráta alakulása

Az Eurostat – és a KSH – definíciója szerint az időskori eltartottsági ráta a 65 éves vagy annál idősebbek létszámának aránya a 15–64 éves korosztályhoz képest.²¹ (Az OECD viszonyítási alapja a 20–64 éves korosztály.) A ráta két okból nőhet:

- A munkaképes korú lakosság csökkenése, ami – kb. húszéves fáziskülönbséggel – a születésszám csökkenéséből fakad.
- A várható élettartam növekedése, szintén a fejlett országok közös jellemzőjeként.

Az északi országok sajátossága, hogy a magas várható élettartam ellenére várhatóan nem száll el az eltartottsági ráta (persze csak a többi európai országhoz képest, mert azért itt is jelentős emelkedés lesz), mert jók a foglalkoztatottsági mutatóik az idősebb korcsoportokban is, és a munkaképes korú lakosság létszámát illetően is viszonylag jók a kilátásaik (Finnországot kivéve). Nyilván erős összefüggésre utal, hogy ezekben az országokban nemcsak az idősödő korúak foglalkoztatottsági aránya tartozik a legmagasabbak közé, hanem az egészségben várható évek száma is. A déli országok magas rátáját viszont éppen a munkaképes korú lakosság alacsony létszáma és a gyengébb foglalkoztatottság magyarázza.

Az elmúlt másfél évtized demográfiai fordulatának köszönhetően az eltartottsági rátára vonatkozó előrejelzésekben már nem a sereghajtók között, hanem az élvonalban foglalunk helyet. Ez nálunk is romló tendenciát jelent, de kisebb mértékben, mint a vizsgált országok többségében. Migráció nélkül számolva a 30 országból – a 2025-ös 15. hely után – 2050-ben a 11., 2075-ben és 2100-ban a 3. legkedvezőbb helyzetben lehetünk az előrejelzés szerint. Ezzel szemben például Lengyelországban – a 13. helyről 2100-ra a 23-ra lecsúszva – lesújtó a pályáiv, összhangban a születések számának radikális csökkenésével. A rangsort – az eddig bemutatottak ismeretében nem meglepő módon – a mediterrán országok zárják. A kelet-közép-európai országok nagyobb része az előrejelzés szerinti ranglista élvonalában van. Tegyük azonban ehhez hozzá, hogy míg 2025-ben a 30. helyen lévő Olaszországnak is 39 volt a mutatója, addig 2100-ban az 1. helyen is 55 volt a mutató értéke.

21 Százalékpont helyett gyakran úgy fejezzük ki, hogy hány időszerű jut 100 aktív korúra, így a 100 jelenti az egyenlő létszámot és – például – a 25 az egynegyedes arányt.

Megvizsgáltam azt is, hogy melyik ország mikor lépi át először a mutatóban az egyharmados, feles, kétharmados és háromnegyedes (!) arányokat. Az adatokat összevetve jól látszik, hogy bár Európában sokan a migrációtól remélik a nyugdíjrendszer fenntarthatóságának megmentését (ami elsősorban az eltartottsági ráta alakulásától függ), az csupán néhány éves haladékot jelent az 50-es, és még kevesebbet a 33-as mutatóhoz képest. Annyi pozitívumot lehet kimutatni a modell szintjén, hogy 75 százalék fölé már nem romlana a mutató, ami Lengyelországban, Svájcban, Finnországban, Cipruson, Luxemburgban, Olaszországban, Spanyolországban és Máltán – migráció nélkül – a 80-as értéket is meghaladná 2100-ban. Mindezt azonban azon az áron, hogy a munkaképes korúaknak – mint láttuk – akár fele is 2025 után érkező bevándorló vagy annak leszármazottja lenne.

Az OECD előrejelzéseinek változása

A 2011 utáni magyarországi demográfiai fordulatot nemcsak a historikus adatok igazolják,²² hanem a trendszámításokból fakadó nemzetközi előrejelzések is. Ennek szemléltetésére érdemes megnézni, hogy az OECD két évente kiadott, *Pensions at a Glance* (továbbiakban: *PaG*) jelentéseiben hogyan változtak a demográfiai előrejelzések az elmúlt másfél évtizedben.

A demográfiai mutatók közül kettőt emelek ki: a teljes termékenységi arányszámot (TTA) és az időskori függőségi mutatót, amely az időskorú (65 éves vagy annál idősebb) népesség arányát mutatja a munkaképes korú (az OECD adatbázisában 20–64 éves) népesség számához képest.

A 2025 novemberében megjelent *PaG* már a 2024-es adatokat felhasználva készült.²³ A viszonyítás alapja lehetne a 2011-es jelentés, ebben azonban a legfrissebb feldolgozott népességi adatok 2008-asok, és előrejelzés csak 2050-ig van. A 2013-as *PaG*²⁴ legfrissebb adatai 2012-

²² Hegedűs 2025b.

²³ OECD 2025b.

²⁴ OECD 2013.

esek, ami ugyan a fordulat utáni első év, de az ekkor készített trendszámítást tekinthetjük úgy, mint amely közel állt a fordulat előttiékhöz.

Fontos megjegyezni, hogy a *PaG 2025* kiemeli: a fejlett országokra általánosan érvényes, hogy a korábbi előrejelzések túlzottan optimisták voltak, alábecsülve a termékenységi mutatók csökkenését és a függőségi arány növekedését. Így a nemzetközi összevetés szempontjából nem az abszolút számokat érdemes kiemelni, hanem azt, hogy a fejlett országok körében hogyan festenek mutatóink az OECD és az EU átlagához képest, illetve az előrejelzett mutatókkal hányadik helyen állunk az előrejelzés szerinti rangsorban.

Az összevetéskor figyelembe kell vennünk, hogy a *PaG 2013* még 34 OECD-tagállammal számolt, így az összevetést erre a 34 országra végeztem el.

Nézzük először a teljes termékenységi rátára (TTA) vonatkozó előrejelzések változását.

A 2013-as előrejelzés szerint a magyar TTA alapján a 34 akkori tagállam között a 2040–45-ös években a 30., 2060–65-ben a 28. helyen lennénk, mélyen az OECD és az EU átlaga alatt. Ezzel szemben a 2025-ös előrejelzésben – amely a trendszámítás alapjaként már magában foglalja a 2011 és 2021 közötti növekedést, majd a 2021 utáni relatív csökkenés 3 évét is – 2044-re és 2064-re is a 14. helyet jelzi előre nekünk, az OECD és az EU átlaga fölött, messze megelőzve többek között Lengyelországot. A különbséget nyilván az adja, hogy míg a 2013-as előrejelzés egy több évtizedes csökkenő pálya után született, a 2025-ösben már a csökkenő trend megfordulását is figyelembe veszi. Vagyis elmondhatjuk: az OECD előrejelzései határozottan trendfordulót tükröznek.

De mit mutatnak az időskori eltartottsági rátára vonatkozó előrejelzések, illetve ezek módosulása?

2013-ban a 2024-es adatok természetesen csak előrejelzések voltak. Összevetve a 2025-ben már ismert tényadattal, kiderül, hogy Magyarországon nemcsak abszolút mértékben gyorsult fel az elöregedés, hanem relatíve más fejlett országokhoz képest is. Így a 34 ország közül a prognosztizált 15. hely helyett a 21. helyre kerültünk. A 2054-re vonatkozó előrejelzésben viszont ellentétes irányú módosulást láthatunk. Míg 2013-ban nemcsak abszolút mértékben, hanem relatíve is romló pálya volt az előrejelzés, addig 2025-ben romló abszolút mutató mellett

is relatív emelkedés van a helyezésünkben. Ez ugyan nem javulást jelent, de azt igen, hogy sok más országhoz képest az előregedés pályája kevésbé meredek, sőt, a térségben a relatíve legjobb („legkisebb rossz”) mutatóval rendelkezünk.

A *PaG 2013* meglepően jó helyre sorolt minket 2084-re, ennek oka azonban nem a magyar mutató várható javulása volt, hanem sok más ország nálunk nagyobb mértékű romlása. A *PaG 2025* ezen az időtávon is a relatív helyzet javulását jelzi, a 6. helyről a 4. helyre módosítva előrejelzett helyezésünket. Ez egyben azt is jelenti, hogy egész Európából Magyarországnak lett a legjobb a várható mutatója, amelyben csak három Európán kívüli, klasszikus bevándorlási célország előzne meg minket.

Fontos kiemelni, hogy mindez nem jelenti azt, hogy elértük volna a kitűzött célt a demográfiai fordulatban. De azt igen, hogy a magyar népesedési adatok nem valamiféle „sorscsapást” jelentenek nemzetünkön, hanem a legtöbb fejlett ország közös jellemzője, amely körben a középmezőnyben vagy afölött helyezkedünk el, a kilátásaink pedig jól kimutathatóan javultak a 2011-es demográfiai fordulat után.

Záró következtetések

A társadalom idősödése mögött kedvező és kedvezőtlen folyamatok egyaránt kimutathatók. Örömteli ok a várható élettartam, ezen belül az egészségben eltöltött évek számának növekedése, ami az idősebb korú népesség növekedését eredményezi létszámban és a fiatalabb korosztályokhoz viszonyított arányában is. A fejlett országok közös gondját jelenti ugyanakkor a tartósan alacsony születésszám, ami először a gyermekek, majd 15–20 éves eltolódással a munkaképes korúak létszámcsökkenéséhez vezet. Ez egyrészt a munkaerő-kínálatot csökkenti, ami növekvő és tartós munkaerőhiányhoz vezethet, másrészt tovább növeli az időskori eltartottsági rátát, ami a nyugdíjrendszerek fenntarthatóságának alapját gyengíti.

Optimális megoldást értelemszerűen az jelentene, ha a termékenység ismét olyan szintre emelkedne, ami biztosítaná a népességnek legalább a szinten tartását. Mint azonban rámutattam, még ha meg is történne az a csoda, hogy egyik évről a másikra felugrana a sokat emlegetett

2,1-es értékre a teljes termékenységi arányszám (TTA), Magyarország népessége a korfa elöregedése miatt még akkor is jó 50 évig csökkenne. Nem lemondva a gyermekvállalás ösztönzéséről és támogatásáról, a népesség – ezen belül is a munkaképes korú népesség – tartós és folyamatos fogyatkozása még jelentősen magasabb termékenységi arányok mellett is olyan realitás lesz hosszú évtizedekig, amivel együtt kell élnünk, biztosítva a munkaerőt és a nyugdíjrendszerek fenntarthatóságát.

A népesség fogyása és elöregedése a fejlett országok közös vonása (kivételt ezalól csak olyan klasszikusan bevándorló országok jelentenek, mint az Egyesült Államok, Izrael vagy Ausztrália). Ebben az összefüggésben komoly eredményként könyvelhetjük el, hogy a nemzetközi mezőnyben elmozdultunk az utolsó helyekről, és nemcsak a termékenységi arányokban, hanem a jelen tanulmányban vizsgált többi mutató várható alakulásában is a viszonylag kedvezőbb helyzetű országok közé kerültünk. Ezzel együtt a kihívás és a megoldandó feladat továbbra is közös, a válasz pedig alighanem paradigmaváltást igényel.

A népesség elöregedéséből fakadó gazdasági kihívások megválaszolása átfogó szakpolitikai stratégiát igényel,²⁵ amelynek része a gyermekvállalás ösztönzése, a termékenységi ráta növelése, amihez a támogatási rendszereken túl munkaerőpiaci reformokra is szükség lehet. A migráció fokozása ugyanakkor – értékelésem szerint – nem tekinthető a megoldás részének, mivel, mint láthattuk a számokból is, legjobb esetben is csak némi haladékot jelent a munkaerőpiaci és nyugdíjrendszerbeli nehézségek kezelésében, miközben számos társadalmi és biztonsági konfliktus forrása lehet. (Ennek ellenére reálisan az várható, hogy a migráció súlya az európai országok nagy részében továbbra is nőni fog.)

Kulcsfontosságú sikertényező lehet a megoldásban az, hogy az idősebb korcsoportoknak javuljon az egészségi állapota, ami nemcsak az egészségügyi ellátórendszerek amúgy is növekvő kiadásait mérsékelné, hanem a munkavállalókat is képessé tenné arra, hogy tovább maradjanak a munkaerőpiacon. Fontos, hogy az aktív életkorúak ezt ne büntetésként, hanem lehetőségként éljék meg, amiben kulcsfontosságú lehet az aktív idősödés szemléletének és eszköztárának széles körű

25 OECD 2025a.

elfogadottsága és terjedése.²⁶ Az egyének, vállalatok és a közpolitika részéről is szemléletváltozást igényel, hogy ne a megszokott „háromszakaszos” tagolásban tekintsünk életpályánkra, mely szerint először tanulunk (végzettség szintjétől függően 15, 18 vagy 22–25 éves korig), majd munkába állunk, dolgozunk a nyugdíjkorhatárig, végül nyugdíjasként kivonulunk a munkaerőpiacról. Először is a tanulást ma nem lehet befejezettnek tekinteni az első szakma, érettségi vagy diploma megszerzésével, hanem élethosszon át történő tanulásra van szükség – nemcsak az ismeretek bővítése, hanem a készségek fejlesztése céljából is. Másrészt olyan mentális és fizikai egészség megőrzése a cél, ami lehetővé teszi, hogy a köztudatba beégett korhatárokon túl is képesek és motiváltak legyünk a munkavégzésre. Harmadrészt a munkáltatók fejében is szemléletváltásra van szükség, hogy nyitottak legyenek az idősebb munkavállalók alkalmazására, visszaszorítva a napjainkban még széles körben jellemző életkori diszkriminációt.

A pénzügyi reformok szintén szükségesek lehetnek, de önmagában nem lesznek elégségesek, inkább a finomhangolást segíthetik. Lehet ugyan szabályozói eszközökkel javítani a nyugdíjrendszerek fenntarthatóságán vagy az egészségügyi rendszer hatékonyságán, azonban önmagában ez csak durva megszorításokkal ellensúlyozhatná azokat a hatásokat, amelyeket az aktív korú népesség csökkenése és az idősebb korcsoportok létszámnövekedése okoz, ami valós megoldást – súlyos társadalmi feszültségei miatt – nem jelenthet.

Az általánossá váló munkaerőhiánnyal együtt új jelenségeként kell szembenéznünk azzal, hogy szinte teljesen elfogyott a munkaerő-tartalék: azok köre, akik életkoruknál és állapotuknál fogva képesek a munkavégzésre, de jelenleg nincsenek a munkaerőpiacon. Az egyik legnagyobb mozgósítható tartalék éppen az idősödő korúak között van, és nem csak a nyugdíjkorhatár fölött. A foglalkoztatottság visszaesése ugyanis már jóval korábban kezdődik, és már az 55–59 éves korcsoportban is jelentős. Bár az idősödő korúak foglalkoztatásában az EU és az OECD legtöbb országában, így Magyarországon is komoly előrelépés történt az elmúlt években, a foglalkoztatási rés továbbra is fennáll.

26 Hegedűs 2025a.

A további előrelépéshez a potenciális munkavállalók és a munkáltatók részéről egyaránt szemléletváltásra van szükség, amit hatékonyan támogathatnak közpolitikai intézkedések is.

Irodalom

- Eurostat-adatbázis: Néesség és demográfia. *Demography, population stock and balance (demo)*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography/demography-population-stock-balance/database> (letöltve: 2025. 06. 03.)
- Eurostat-adatbázis: Néesség és demográfia. *Population projections (proj)*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography/population-projections/database> (letöltve: 2025. 06. 03.)
- Gyorgyovich, Miklós 2025: Magyarország demográfiai jövőképe 2100-ig: forgatókönyvek, kihívások, szakpolitikai megfontolások. In Stefkovics, Ádám – Pillók, Péter (szerk.) *Századvég Riport 2025: Tanulmányok gazdaságról, politikáról, társadalomról*. Budapest, Századvég Kiadó, 131–146.
- Hegedűs, Tamás 2025a: Az aktív idősödés munkaerőpiaci és nyugdíjrendszerbeli összefüggései. In Stefkovics, Ádám – Pillók, Péter (szerk.) *Századvég Riport 2025: Tanulmányok gazdaságról, politikáról, társadalomról*. Budapest, Századvég Kiadó, 353–381.
- Hegedűs, Tamás 2025b: A termékenységi ráták igazolják: nem a gyermekvállalás a szűk keresztmetszet. *Világgazdaság*, 2025. április 22. <https://www.vg.hu/szazadveg-blog/2025/04/a-termekenysegi-ratak-gyermekvallalas-szulokepes-korcsoport> (letöltve: 2025. 06. 03.)
- OECD 2013: Pensions at a Glance 2013. *OECD Publications*, 2013. november 26. https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/pensions-at-a-glance-2013_pension_glance-2013-en (letöltve: 2025. 06. 03.)
- OECD 2020: Promoting an Age-Inclusive Workforce – Living, Learning and Earning Longer. *OECD Publications*, 2020. december 16. https://www.oecd.org/en/publications/promoting-an-age-inclusive-workforce_59752153-en.html (letöltve: 2026. 04. 27.)
- OECD 2025a: Ageing populations, their fiscal implications and policy responses. *OECD Economics Department Working Papers*, 2025. október 21. https://www.oecd.org/en/publications/ageing-populations-their-fiscal-implications-and-policy-responses_6aec03b3-en.html (letöltve: 2025. 06. 03.)
- OECD 2025b: Pensions at a Glance 2025. *OECD Publications*, 2025. november 27. https://www.oecd.org/en/publications/pensions-at-a-glance-2025_e40274c1-en.html (letöltve: 2025. 06. 03.)